

KLASICIZAM – 2. polovina 17. stoljeća

Književnost klasicizma javlja se najprije u Francuskoj u 2. polovini 17. stoljeća.

pojam : naziv je dobila zbog ugledanja na klasiku, kao na nedvojben uzor i ideal savršenstva, odnosno na provjerene vrijednosti antičke umjetnosti. Uzori dostojni oponašanja jesu Aristotel, Eshil, Sofoklo i Euripid.

osobitosti: zadaća umjetnika jest oponašati antičke rodove i vrste kao vječne i zadane, oponašati prirodu, narav, prikazati općenitu idealnu sliku čovjeka kao moralnog bića, u prikazivanju poštovati kriterij doličnosti; temeljna misaona pretpostavka klasicista je VJERA U RAZUM - duh je razum, a tijelo su nagoni, odnosno emocije.

predstavnik racionalizma: Rene Descartes – duh se voljom suprotstavlja strastima i sirovim nagonima

RACIONALIZAM - spoznajnoteorijski smjer u filozofiji koji teorijske i praktične probleme promatra i rješava s gledišta uma i mišljenja. Racionalizam smatra razum izvorom spoznaje i temeljem logičkih vrijednosti, odnosno spoznaja je utemeljena na sposobnosti razuma da u granicama osjetilnog iskustva zahvati njoj imanentni bitak. Spoznaje iz »čistoga mišljenja«, uma, logosa, neovisne su o osjetilnom iskustvu, koje je u takvim spoznajama samo poticatelj, što razumske sposobnosti dovodi do punine izražaja. Racionalisti smatraju da je jedina prava spoznaja deduktivna – od općega prema pojedinačnome – MISLIM, DAKLE JESAM, što znači da se u sve može sumnjati, sve se može podvrgnuti propitivanju (pa čak i postojanje Boga), a odgovor na sva pitanja dat će razum.

predstavnik filozofije i teorije klasicizma: Nicolas Boileau - nabrojio je glavne osobitosti klasicizma: RAZUMNOST, ISTINITOST I JASNOĆA, a od ostalih osobina još i uzvišenost, mjera, sažetost, težnja k savršenstvu, skladno sklapanje dijelova u cjelinu.

predstavnici – književnosti: francuski pisci – PIERRE CORNEILLE, JEAN RACIN, JEAN-BAPTISTE POQUELIN MOLIÈRE, VOLTAIRE; Talijan CARLO GOLDONI; Nijemci GOETHE, SCHILLER koji su se kasnije priklonili romantičarskoj poetici

Francuska – vladavina apsolutističkog monarha Luja XIV., Kralja Sunca koji je vladao 72 godine

Luj XIV. (zvan **Bogomdani, Veliki i Kralj Sunce**), francuski kralj od 1643. do smrti 1715. Za njegove malodobnosti bila je regentkinja njegova majka Ana Austrijska, a stvarnu vlast imao je do svoje smrti (1661) kardinal J. Mazarin. Protiv Ane i Mazarina digla se pobuna koju je Mazarin ugušio 1653. Westfalskim mirom 1648. Francuska je dobila austrijski dio Alzasa i učvrstila se kao vodeća europska sila. Taj status potvrdila je Pirenejskim mirom (1659).

Nakon Mazarinove smrti Luj XIV. je vladao apsolutistički, a društveni i politički život Francuske vrtio se oko kraljeve osobe. Francuska je postala uzorom ostalim monarhijama, kao država sređene uprave, uspješne vanjske politike i procvata kulture (*Grand siècle*). Kralj se okružio sposobnim suradnicima. Pripisuje mu se izreka: Država – to sam ja!

Luj XIV., stil, oblikovao se u Francuskoj za vladavine kralja Luja XIV. U okviru koncepcije razvijenoga baroka teži za monumentalnošću i primjenom klasičnih antičkih elemenata. Njegovo je glavno ostvarenje u graditeljstvu dvorac Versailles nedaleko od Pariza, simbol apsolutističke i centralističke monarhije.

Zbog svoje ljubavi prema umjetnosti, posebno kazalištu, Luj XIV. ulagao je velika novčana sredstva za poticanje kulture. Kraljevski dvor Versailles bio je u njegovo doba pravim kulturnim središtem javnoga života. Osim njega na literarni život u Francuskoj utjecali su:

- književni saloni – njih su vodile supruge uglednih plemića; u njima se okupljala intelektualna elita
- Francuska akademija – ustanova zadužena za brigu o francuskome jeziku i književnosti, a utemeljena je upravo kako bi suzbila društveni utjecaj književnih salona

PIERRE CORNEILLE (1606. 1684.) francuski dramski pisac (Rouen, 6. VI. 1606 – Pariz, 1. X. 1684). Sin odvjetnika, odgojen u isusovačkoj školi, Corneille je izučio pravo i odabrao odvjetničko zvanje. Prvim komedijama izazvao je pozornost kazališne publike pa ga je kardinal Richelieu odabrao da s još četvoricom autora piše drame po kardinalovu ukusu i pod kardinalovim pokroviteljstvom. Suradnja nije potrajala dugo jer je Corneille čuvao umjetničku nezavisnost. God. 1635. napisao je tragediju *Medeja (Médée)*, a 1639. svoju najoriginalniju komediju *Smiješna iluzija (L'illusion comique)*. Iste godine uzbudio je francusku publiku tragedijom *Cid* (1637), zasnovanom prema djelu španjolskog pisca Guilléna de Castra. *Cid* je bio prva velika drama francuskoga klasicizma i, za razliku od lakih komada koji su bili u modi, govorio je suvremenima o vrijednosti žrtve, o moralu uzvišenih bića, o kultu volje, o časti, koja je mjerilo svake vrijednosti. Tragikomedija, kako je *Cida* nazvao Corneille, izazvala je u Francuskoj velike polemike, mnogobrojne pamflete i apologije (tzv. prepirka o Cidu), a profeudalni antiapsolutistički značaj drame bio je razlogom što ju je, po Richelieuovoj želji, osudila i Francuska akademija. Široka publika primila je *Cida* s najvećom simpatijom pa je upravo u to vrijeme nastala uzrečica: lijep kao Cid.

Nakon lošeg iskustva s kritikama *Cida* piše tragedije s temom antičke prošlosti u kojima strogo poštuje sva pravila klasicističke dramaturgije.

Smatra se utemeljiteljem modernog francuskog kazališta, utjecao je na Molierea i Goldonija, najznačajnije komediografe u razdoblju klasicizma, a svojim tragedijama na Rcinovo stvaralaštvo.

U svojem je vremenu bio vrlo popularan i kao komediograf, no do danas je ostao zapamćen kao tragičar. *Cid*, svoje najpopularnije djelo, najprije je zamislio kao tragikomediju, a desetak godina kasnije promijenio je odrednicu književne vrste i nazvao djelo tragedijom.

Iako je odstupao od zadanih pravila, *Cid* je prihvaćen kao uzorak klasične tragedije jer je najbolje odražavao klasicistički duh vremena obilježen Descartesovim racionalizmom.

Corneilleov tip klasicističke drame

- pisana STIHOM i uzvišenim i dostojanstvenim STILOM
- obrađuje građu koja mora biti VJEROJATNA (moguća)
- takvu građu pjesnik će naći samo u povijesti ili u njenim pjesničkim interpretacijama, legendi, mitu i sl. – POVIJESNE I MITOLOŠKE TEME
- pri oblikovanju karaktera poštuju se načela DOLIČNOSTI I DOSLJEDNOSTI
- likovi su JUNACI, HEROJI, ljudi kakvi bi trebali biti, puni vrlina

Likovi su pretežno povijesni ili mitološki junaci, kraljevi ili pripadnici visokog plemstva, nositelji aristokratskog-herojskog morala te se u djelu moraju vladati u skladu s općim predodžbama o njima.

Ako je junak nepoznat, izmišljen, on također mora biti sebi dosljedan tijekom cijelog djela. To znači da mora djelovati u skladu sa svojim karakterom i ustrajati u provedbi svojih načela.

- ne primjenjuje se dosljedno klasicističko PRAVILO O TRIMA DRAMSKIM JEDINSTVIMA, posebice o vremenu i mjestu radnje

JEAN RACINE - francuski dramatičar (La Ferté-Milon, 21. XII. 1639 – Pariz, 21. IV. 1699). Iz građanske obitelji, rano ostao bez roditelja, odgajale su ga baka i teta, redovnice jansenističkoga samostana Port-Royal. Stekao temeljitu klasičnu naobrazbu. Kao mladić raskinuo s jansenističkim krugom (1666. objavio je protujansenistički pamflet *Pismo autoru Imaginarnih hereza – Lettre à l'auteur des Hérésies imaginaires*) te je 1663. započeo književnu i dvorsku karijeru. Isprva pisao himne, sonete i ode. Prva mu je izvedena drama *Tebaida (La Thébaïde ou les frères ennemis, 1664)*, a prvi uspjeh *Aleksandar Veliki (Alexandre le Grand, 1665)*. Trijumf je postigao trećom tragedijom *Andromaha (Andromaque, 1667)*, s motivima preuzetima iz Homera, Euripida i Vergilija i, dalje često korištenom, dramaturgijom nizanja strasti od kojih se svaka odnosi na pogrešnu osobu. *Britanik (Britannicus, 1669)*, s temom iz rimske povijesti (prema Tacitu), njegova je prva politička tragedija, nastala kao reakcija na prijašnja djela, gdje je političku temu pretočio u ljubavnu, kao i prema Corneilleovoj koncepciji povijesne tragedije u kojoj djelima upravljaju slobodoljublje i čast; drama stavlja naglasak na lik Nerona kojemu neograničena vlast omogućuje da u žudnji za samodokazivanjem počini niz čudovišnih djela...niže djela povijesne, legendarne tematike, čak i osmanske..

Prema Euripidu i Seneki, piše o tragičnoj strasti atenske kraljice Fedre prema posinku Hipolitu, a ta je drama možda najreprezentativnije djelo francuskoga klasicističkoga teatra, koje je pak u doba premijere doživjelo napade.

Najslavniji predstavnik francuske klasicističke tragedije, Racine je, poštujući stroga pravila o jedinstvu mjesta, vremena i radnje, svoje tragedije smještao u vremenski (jedan dan) i prostorno (uglavnom predsoblje palače) ograničen okvir u kojem likovima upravljaju apsolutne strasti (najčešće slavohleplje, požuda i ljubomora) kojima se razum i volja ne mogu oduprijeti. S obzirom na zatvorenost i ogoljelost takva scenskoga svijeta, osnovni je pokretač dramske radnje riječ; komunikacija se odvija isključivo verbalno i pogledima, gotovo nikad dodirom. U opisivanju strasti Racine rabi širok raspon figura, napose metafora i poredba, pa su njegove tragedije zbog bogate figurativnosti stiha (dvostruko rimovani aleksandrinac) u samom vrhu francuskog pjesništva. Pritom se figurativna komponenta pretvara i u doslovni sadržaj, a kao jezični ekvivalent burnim emocijama često koristi kontrastne, oksimoronske figure kojima postiže napetost. Na napetosti unutrašnjeg i vanjskoga počiva i konstrukcija cijelih drama pa se one mogu tumačiti i kao primjeri kontinuirane dijalektike istine i laži, točnih i pogrešnih informacija, zabluda i uvida. Nadovezujući se takvim antitetičkim strukturama na barok, Racine je gotovo naturalističku silinu strasti što upravlja likovima transcendirao pjesničkim tonom otmjene prigušenosti i ugođajem dostojanstvene tuge. Taj prigušeni i otmjeni ton, kao i dostojanstvenost pada njegovih tragičnih junaka odgovaraju i poetičkomu pravilu doličnosti prikazivanja (likovi tako uvijek umiru izvan pozornice), i ritualima dvora i salona, odnosno odražavaju onodobnu dvorsku i salonsku kulturu jednako onako kao što je sama koncepcija Racineovih tragedija odgovarala ukusu aristokratske publike koja se, svedena u političke stvarnosti na statiste, sve više zanimala upravo za tragediju ljudskih strasti, a ne ideja. Racineov pesimistički teatar puno duguje i jansenističkomu duhovnomu krugu koji je bio izrazito podložan tragičnom osjećaju svijeta, napose s obzirom na pitanja slobode djelovanja, fatalizma, predestinacije i božanske milosti bez čijega se poticaja čovjek ne može oduprijeti mračnim porivima. Kontekstualizirajući se dakle i prema onodobnoj aristokratskoj kulturi i prema jansenizmu, ugrađujući u sebe odnos prema baroku i Corneilleovoj koncepciji tragedije, oživljujući antičku tradiciju, uzimajući preskriptivnu poetiku klasicizma kao logičan okvir tragične vizije (u kojoj je temeljni trenutak odbijanje svijeta i života, odnosno prepoznavanje iluzornosti vjere u mogućnost života bez kompromisa), Racineove tragedije utjelovljuju ideju francuskoga klasicizma ponajprije kao svojevrsnog »ukroćenoga« romantizma, a ne kao strogoga racionalizma.

++ jansenizam - religijski pokret unutar katolicizma u Francuskoj u XVII. i XVIII. st., nazvan po nizozemskom teologu C. Jansenu. Na temelju izoštrenih tumačenja Augustinova naučavanja o Božjoj milosti i istočnome grijehu, jansenisti su posve umanjili utjecaj

čovjekove slobodne volje, a pretjerano isticali izravno djelovanje Božje milosti. U skladu s tim zastupali su pretjeranu strogost u pobožnosti.

OBILJEŽJA KLASICISTIČE TRAGEDIJE

Pierre Corneille

Jean Racine

STIH - alessandrinc – najpoznatiji francuski stih – dvanaesterac s cezurovima 6. sloga, stalnim mjestom naglaska i parnom rimom

FORMA – 5 činova; svaki čin ima 4 do 7 prizora

STIL – uzvišen, dostojanstven

TEME – najčešće povijesne, legendarne, mitološke

NAČELA – poštuju se principi vjerojatnosti, doličnosti i dosljednosti

razlike

LIKOVNI – junaci, heroji

ljudi s manama i strastima

ljudi kakvi bi trebali biti

ljudi kakvi jesu

PJESNIK VOLJE

PJESNIK STRASTI

Jean Baptiste Poquelin MOLIERE - francuski komediograf (Pariz, kršten 15. I. 1622 – Pariz, 17. II. 1673). Iz obitelji tapetara, školovao se kod isusovaca, diplomirao pravo. Od 1643. nastupao je kao kazališni glumac, 1645–58. putovao provincijom s vlastitom družinom L'illustre Théâtre te je u tom razdoblju započeo pisati farse i komedije zapleta. Vrativši se u Pariz postigao je velik uspjeh komedijom *Kaćiperke (Les Précieuses ridicules, 1659)*. Potom je osnovao stalnu trupu, s kojom je izvodio vlastite komade, djelujući isprva pod pokroviteljstvom kraljeva brata vojvode od Orléansa, a od 1665. kralja Luja XIV., po narudžbi kojega je napisao 12 komedija-baleta, među kojima je najpoznatiji *Građanin plemić (Le Bourgeois gentilhomme, 1670)*. Istodobno je napisao niz komedija karaktera. *Uškoli za muševce (L'École des maris, 1661)* započeo je s uporabom stereotipnih komičnih situacija radi zagovaranja razumnoga prihvaćanja ljudske naravi, što se podudaralo s onodobnom galantnom kulturom dvora i pariških salona. Slijedila je

njegova prva velika komedija, *Škola za žene (L'École des femmes, 1662)*, kritika seksualnoga licemjerja, potom *Tartuffe (1664)*, s naslovnim likom lažnoga pobožnika koji iz koristoljublja potiče svojega kućedomačina na vjerski fanatizam. Tema je te komedije maska, omiljena u baroku, ali ju tretira klasicistički pa se odlikuje savršeno provedenim jedinstvom mjesta, vremena i radnje. *Tartuffe*, jedan od vrhunaca autorova komediografskog umijeća, temeljno je komad o strahu kao psihološkoj i moralnoj podlozi na kojoj izrasta potreba za vođom, što otvara put fanatizmu i tiraniji (preko naslovnoga lika sugerira se opasnost svake ideologije). Nakon premijere u Versaillesu, komad je pod pritiskom bigotnih krugova bio zabranjen, a ponovno je odobren za prikazivanje tek 1669., nakon niza preradbi. Komedija *Don Juan ili kamena gozba (Dom Juan ou le festin de pierre, 1665)* također je izazvala sablazan zbog ismijavanja lika pobožnog ali ograničenoga Sganarellea nasuprot rasmusnomu i slobodoumnom naslovnom junaku, koji završava u paklu tek nakon niza užitaka. Mnogobrojnošću epizoda i ambijenata taj je komad blizak duhu baroknih tragikomedija, s jedinstvom tek na karakterološkoj razini, odnosno na komičkoj opreci don Juana i Sganarellea, ali i sa slojevitom dvosmislenošću tretmana naslovnoga lika. *Mizantrop (Le Misanthrope, 1666)* uglađena je salonska komedija usredotočena na lik oštroumnoga mizantropa Alcestea, ispunjena gađenjem prema površnim etičkim normama. Zbog suptilna i krajnje suzdržana smijeha i gotovo potpune odsutnosti pučke komike, to se djelo smatra vrhuncem i klasicističke komedije i Molièreove profinjenosti, uz povremeno gotovo tragički osjećaj svijeta. Među komedijama izdvajaju se još *Liječnik protiv volje (Le Medecin malgré lui, 1666)*, *Amfitrion (Amphitryon, 1668)*, u kojoj se ponovno približava baroknoj poetici, *George Dandin (1668)*, bliska farsa, s intrigom o ljubomornome mužu i nevjernoj ženi, *Škrtac (L'Avare, 1668)*, u kojoj komične situacije vezane uz junaka više pokazuju apsurd i izmještenost svijeta nego veselje, *Scapinove spletke (Les Fourberies de Scapin, 1671)*, s prevladavanjem pučkoga humora, *Učene žene (Les Femmes savantes, 1672)*, *Umišljeni bolesnik (La Malade imaginaire, 1673)*. U salonskim je pak jednočinkama *Kritika Škole za žene (La Critique de l'École des femmes, 1663)* i *Versailleska improvizacija (L'Impromptu de Versailles, 1663)* izrazio neka poetička stajališta. Molière je tvorac velike klasicističke komedije karaktera, koju je često kombinirao s komedijom običaja i farsom oslanjajući se pritom na različite izvore (antički autori, srednjovjekovni *fabliau*, F. Rabelais, talijanska komedija *dell'arte*). Razumno je poštovao stroga pravila klasicizma, vodio je računa o svim ukusima, od puka do dvora, što njegovu humoru daje širok registar, a produbljenom psihološkom analizom srodan je klasicističkim

moralistima svojega doba. Temeljene na neprestanoj napetosti između mudroga i luckastoga, supostojanju pravoga i krivoga te suprotstavljanju naučenoga prirođenomu, odnosno duha naravi, Molièreove se komedije mogu čitati i kao tekstovi u kojima se suptilnim grupiranjem karaktera, aranžiranjem prizora, govora i ponašanja neprestano varira i evocira središnja tema. Njegova su djela od prvih izvođenja trajno prisutna na svjetskim pozornicama. Rano su se prevodila i prerađivala u Hrvatskoj – FRANČEZARIJE (Dubrovnik)

Molièreove komedije

- pisane i u stihu (aleksandrinac) i u prozi

STIL – prilagođen je sadržaju djela: *visoki stil* u visokim komedijama, *niski stil* u niskim komedijama

JEZIK – scenski jezik jest govorni jezik

- jezik je u funkciji karakterizacije likova; svaki lik govori svojim jezikom, ovisno o svom položaju ili karakteru

TEME – društveni problemi 17. stoljeća

„Nijedan pisac 17. stoljeća nije dobio tako jednodušno priznanje svojih suvremenika. Razlog je bio u tome što je više od svih ostalih pisaca vezan za svoje vrijeme, a njegovo je kazalište ukorijenjeno u realnost 17. stoljeća. Molière je dao satirički prikaz svih društvenih sredina i svih slojeva, ostavljajući netaknut jedino dvor i kralja.“

LIKOVNI – iz raznih društvenih slojeva

- karakteri i tipovi: škrti starci, pohotnici, snobovi, skorojevići, licemjeri
- likovi koji se pretvaraju da su ono što nisu: lažni liječnici, lažni bolesnici, lažni učenjaci, lažni moralisti – TIM LIKOVIMA JE U KNJIŽEVNOST UVEO MODERNU TEMU: PROBLEM ČOVJEKOVE OSOBNOSTI)

KLASICISTIČKA - uglavnom ih je poštovao, ponegdje kršio kada je kazališna logika to zahtijevala

PRAVILA

- najznačajniji francuski komediograf svih vremena i jedan od najprevođenijih pisaca
- nakon Molièreove smrti spajanjem njegove družine i družine Hotela de Bourgogne nastala je Comedie Francaise, najstarija nacionalna kazališna kuća u Europi koja u kontinuitetu djeluje do danas. Francusko nacionalno kazalište u žargonu se naziva *Molièreova kuća*
- u Versaillesu je organizirao dvorske spektakle, svojevrstne multimedijske priredbe glumom, plesom, vatrometom i igrama na vodi. Vrhunac takvih društvenih događanja predstavlja spektakl *Užici začarana otoka* iz 1664. na kojemu je i sam kralj nastupao kao glumac
- ironijom sudbine Mliereu je, koji je bio teško bolestan, pozlilo dok je glumio hipohondra u *Umišljenim bolesniku*. Gotovo je umro na pozornici. Zbog toga što se na smrtnoj postelji nije

- stigao pokajati zbog glumačkog zvanja, tek je kraljevom intervencijom pokopan na kršćanskom groblju...čast mu je došlo odati oko 1000 Parižana.
- Goetheu su za roman Naukovanje *Wilhelma Meistera* kao inspiracija poslužile Moliereove godine kazališnog života u provinciji
  - u 18. stoljeću je Moliere u Dubrovniku bio najpoznatiji i najprevođeniji strani pisac. Zanimljiva je pojava: od 34 napisane Moliereove komedije, za dubrovačke prilike prevedenu su i prilagođene čak njih 24. te su prilagodbe poznate pod imenom **frančezarije**